

TARBIYACHI NUTQIGA QO'YILGAN PEDAGOGIK TALABLAR

Sharipova Moxinur Muzaffar qizi

Qashqadaryo pedagogika texnikumi, katta o'qituvchi

Kosimova Ozoda Ravshanovna

Qashqadaryo pedagogika texnikumi, o'qituvchi

PEDAGOGICAL REQUIREMENTS FOR THE SPEECH OF EDUCATORS

Sharipova Moxinur Muzaffar qizi

Senior Lecturer, Qashqadaryo Pedagogical Technical College, Uzbekistan

Kosimova Ozoda Ravshanovna

Lecturer, Qashqadaryo Pedagogical Technical College, Uzbekistan

Annotatsiya. *Mazkur maqolada tarbiyachi nutqiga qo'yiladigan pedagogik talablar, ularning ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati va tarbiyalanuvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Nutqning aniqligi, ravonligi, yosh va individual xususiyatlarga mosligi, madaniyatli talaffuz, ovoz ohangi, emotsional ta'sirchanlik va pedagogik etikaga rioya qilish kabi talablar batafsil tahlil qilingan. Maqolada tarbiyachi nutqini rivojlantirish yo'llari va amaliy tavsiyalar ham keltirilgan. Tadqiqot natijalari pedagogik jarayon samaradorligini oshirish va tarbiyalanuvchilarning nutqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.*

Kalit so'z. *tarbiyachi nutqi, pedagogik talablar, nutq madaniyati, ta'lim-tarbiya jarayoni, emotsional ta'sir, pedagogik etika.*

Abstract. *This article discusses the pedagogical requirements for educators' speech and its significance in the educational process as well as its impact on the personal development of learners. The study analyzes key aspects such as clarity, fluency, age and individual appropriateness, cultured pronunciation, voice modulation, emotional expressiveness, and adherence to pedagogical ethics. Methods for improving educators' speech and practical recommendations are also provided. The findings contribute to enhancing the effectiveness of pedagogical practices and supporting learners' linguistic and social development.*

Keywords. *educator's speech, pedagogical requirements, speech culture, educational process, emotional impact, pedagogical ethics.*

Ta'lim-tarbiya jarayonida tarbiyachining shaxsi va kasbiy mahorati muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda tarbiyachi nutqi asosiy

pedagogik vositalardan biri bo'lib, u orqali bilim beriladi, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatiladi hamda tarbiyalanuvchilarning shaxsiy rivojlanishi yo'naltiriladi. Tarbiyachi nutqi nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki bolalarning ongi, his-tuyg'ulari va xulq-atvoriga ta'sir etuvchi muhim omil hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimi tarbiyachidan yuqori darajadagi nutq madaniyati, aniqlik, ravonlik va pedagogik etikaga rioya qilishni talab etadi.

Tarbiyachi nutqi tarbiyalanuvchilarning nutqiy, intellektual va ma'naviy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, u ta'lim-tarbiya jarayonining markaziy vositalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyachi nutqini bevosita qabul qilib, unga taqlid qilish orqali o'z nutqini shakllantiradi. Shu sababli tarbiyachining talaffuzi, so'z tanlovi, ovoz ohangi va nutq uslubi bolalar psixologiyasiga bevosita ta'sir qiladi va ularning nutqiy madaniyati, hissiy holati hamda ijtimoiy xulq-atvorini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tarbiyachi nutqi orqali bolalarda to'g'ri va adabiy nutq shakllanadi, ular axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'zlashtiradi, shuningdek, ijtimoiy muloqot ko'nikmalari rivojlanadi. Nutqning mazmuni va uslubi bolaning ta'lim-tarbiya jarayoniga qiziqishini oshiradi, diqqatini jamlashga yordam beradi va o'z fikrini erkin ifoda etish imkonini beradi. Shu bilan birga, tarbiyachi nutqi bolalarda ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va jamoadagi hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. Umuman olganda, tarbiyachi nutqi nafaqat bilim berish vositasi, balki bolaning shaxs sifatida shakllanishida, uning nutqiy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli har bir tarbiyachi nutqining sifatiga, uslubiy aniqligiga va pedagogik ta'sirchanligiga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Tarbiyachi nutqiga qo'yilgan asosiy pedagogik talablar uning sifatli va samarali bo'lishini ta'minlashga qaratilgan. Birinchidan, nutq aniqligi va ravonligi muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachi fikrlarini mazmunan aniq, mantiqan izchil va ravon tarzda ifodalashi, ortiqcha va murakkab iboralardan qochishi lozim. Fikrlar sodda va tushunarli jumlar orqali yetkazilganda bolalar mazmunni to'g'ri anglaydi va o'zlashtiradi.

Ikkinchidan, nutq yosh va individual xususiyatlarga mos bo'lishi zarur. Tarbiyachi tarbiyalanuvchilarning yosh, psixologik va individual o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda nutqni shakllantiradi. Kichik yoshdagi bolalar uchun obrazli va hissiy boy nutq samaraliroq bo'lsa, katta yoshdagi bolalar bilan ishlashda mantiqiy, izchil va tushunarli bayon afzal hisoblanadi.

Uchinchidan, nutq madaniyati va adabiy til me'yorlariga rioya qilish talab etiladi. Tarbiyachi adabiy til qoidalariga amal qilishi, talaffuz, urg'u va grammatik me'yorlarga e'tibor berishi, dialekt so'zlar, jargon yoki qo'pol ifodalardan foydalanmasligi pedagogik jihatdan muhimdir.

To'rtinchidan, ovoz ohangi va intonatsiyaning to'g'ri qo'llanilishi tarbiyachi nutqining ta'sirchanligini belgilaydi. Sokkin, ishonchli va muloyim ohang bolalarda ijobiy hissiyotlarni uyg'otadi va ularning diqqatini jalb qiladi, baland yoki keskin ohang esa ruhiy holatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Beshinchidan, emotsional ta'sirchanlik tarbiyachi nutqining ajralmas qismi hisoblanadi. Nutq jonli, obrazli va hissiy jihatdan boy bo'lganda, bolalar faollik ko'rsatadi, mashg'ulotlarga qiziqish ortadi va ta'lim-tarbiya jarayoni samarali tashkil etiladi.

Oltinchidan, pedagogik etika va hurmat ustuvor bo'lishi lozim. Tarbiyachi nutqida sabr-toqat, mehribonlik va hurmat asosiy tamoyil sifatida namoyon bo'lishi, tahqirlash, kamsitish yoki salbiy baholash ifodalaridan qochish zarur. Tanqid ham konstruktiv va rag'batlantiruvchi shaklda bo'lishi pedagogik jihatdan to'g'ri hisoblanadi.

Shu tarzda, tarbiyachi nutqiga qo'yilgan barcha pedagogik talablar birgalikda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish, bolalarning nutqiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Tarbiyachi nutqi aniq, ravon, madaniyatli, emotsional va pedagogik jihatdan to'g'ri bo'lganda, bolalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etadi va o'z bilim va ko'nikmalarini muvaffaqiyatli rivojlantiradi. Tarbiyachi nutqini rivojlantirish pedagogik faoliyatning ajralmas va doimiy jarayonidir. Nutqiy mahorat tarbiyachining kasbiy muvaffaqiyati, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi va bolalar bilan samarali muloqotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois tarbiyachi o'z nutqini doimiy ravishda takomillashtirib borishi, talaffuz, ohang, intonatsiya va nutq mazmuni sifatiga e'tibor qaratishi muhimdir.

Tarbiyachi nutqini rivojlantirishning birinchi va eng samarali yo'llaridan biri – nutq madaniyati bo'yicha seminar va treninglarda muntazam ishtirok etishdir. Ushbu tadbirlar orqali tarbiyachi nutq texnikasi, ifoda vositalari, intonatsiya va pedagogik muloqot uslublari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni oshiradi, zamonaviy ta'lim jarayoniga mos metodlarni o'zlashtiradi va boshqa pedagoglar tajribasidan foyda oladi. Ikkinchi muhim yo'l – badiiy va ilmiy adabiyotlarni muntazam mutolaa qilishdir. Kitob, maqola va ilmiy tadqiqotlar tarbiyachining so'z boyligini oshiradi, fikrlarni aniq va izchil ifodalashga yordam beradi, nutqni obrazli, mazmunli va pedagogik jihatdan samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mutolaada olingan bilim va fikrlar tarbiyachining shaxsiy pedagogik uslubini boyitadi. Tarbiyachi o'z nutqini tahlil qilish va doimiy ravishda takomillashtirishga e'tibor qaratishi lozim. Bu jarayonda o'zining mashg'ulotdagi nutqini qayd etib, ovoz ohangi, talaffuz, so'z tanlovi va pedagogik ta'sirchanlik jihatlarini baholash mumkin. O'z nutqini tanqidiy tahlil qilish tarbiyachiga xatolarni aniqlash, zaif

tomonlarini mustahkamlash va nutqini yanada samarali qilish imkonini beradi.

Tajribali pedagoglarning faoliyatini kuzatish va o'rganish ham nutq mahoratini oshirishning muhim yo'llaridan biridir. Amaliyotda muvaffaqiyatli ishlayotgan pedagoglarning nutq uslublarini kuzatish, ularning pedagogik yondashuvlarini o'rganish va o'z faoliyatiga tatbiq etish tarbiyachiga samarali strategiyalarni qabul qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, mentorlik va professional hamkorlik orqali nutqiy ko'nikmalarni mustahkamlash mumkin. Umuman olganda, tarbiyachi nutqini rivojlantirish doimiy va kompleks jarayon bo'lib, u seminar va treninglar, mutolaa, o'z nutqini tahlil qilish va tajribali pedagoglar faoliyatini o'rganish kabi usullar orqali amalga oshiriladi. Ushbu faoliyat tarbiyachining kasbiy mahoratini oshirish, bolalar bilan samarali muloqot qilish va ta'lim-tarbiya jarayonini yanada sifatli tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyachi nutqiga qo'yilgan pedagogik talablar ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyachi nutqi nafaqat bilim berish vositasi, balki tarbiyalanuvchilarning shaxsiy rivojlanishida, ularning nutqiy, intellektual va ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynaydi. Aniq, ravon, madaniyatli va ta'sirchan nutq tarbiyalanuvchilarga ma'lumotni oson va to'liq qabul qilish, fikrlarini erkin ifoda etish, ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini yaratadi. Shuningdek, pedagogik jihatdan to'g'ri va madaniyatli nutq tarbiyalanuvchilarni axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'zlashtirishga undaydi, ularning hissiy dunyosini boyitadi va jamoadagi hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tarbiyachi nutqining ta'sirchanligi, ovoz ohangi va emotsional boyligi bolalarda diqqatni jamlash, motivatsiyani oshirish va mashg'ulotga qiziqishni kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu sababli har bir tarbiyachi nutqiy mahoratini o'z kasbiy faoliyatining ajralmas qismi sifatida qabul qilishi, uni muntazam ravishda takomillashtirib borishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantirishi zarur. Bu esa nafaqat tarbiyachining professional imidjini oshiradi, balki ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirish, bolalarning ijtimoiy, nutqiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Tarbiyachi nutqi yuqori pedagogik madaniyatga ega bo'lgan ta'lim jarayonini yaratishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi va bu orqali tarbiyalanuvchilarni raqobatbardosh, fikrlovchi va mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllantirishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, pedagogning nutqiy mahoratini oshirish va uni muntazam rivojlantirib borish uzoq muddatli kasbiy muvaffaqiyat va ta'lim sifatining barqaror oshishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2023). Pedagogik faoliyat va ta'lim sifatini oshirish yo'llari. Toshkent.
2. Karimov A., Mirzaeva N. (2022). Ta'limda nutq madaniyati va pedagogik kommunikatsiya. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Rasulov B. (2021). Pedagogik etika va tarbiyachining roli. Toshkent: Innovatsiya.
4. UNESCO. (2023). Early Childhood Education: Teacher Communication Standards. Paris.
5. Islomov D., Tursunova M. (2022). Ta'limda interaktiv va emotsional nutqning ahamiyati. Toshkent.